

CSÁNYI ERZSÉBET

Új reneszánsz?

EZREDVÉGI GONDOLATOK A REGÉNYRŐL

Az 1. és a 2. kérdés megközelítése:

A regényműfajnak Cervantes óta eredendő játékerévé vált a saját létét, műviségét tematizáló beszéd. A műben szövegszerűen megjelenő önreflexió, az ún. *explicit metanarráció* divatja egész korszakokat uralt, megteremtette a regény metanyelvi hagyományát. Ugyanakkor kialakult az a megszólalásmód is, amely taszította ezt a divatot, s a valóságillúzió végzetes megsértésének tekintette.

A műfaj alakulásának e kétágúsága a legmarkánsabban a jelenkori nézőpontból rajzolódik ki, amikor e kérdésű művek sokaságán keresztül válik vizsgálhatóvá. A metanarratív diskurzus eluralkodása nemcsak a jelen és a közelmúlt irodalmát fémjelzi, hanem a 20-as, 30-as évek paradigmaváltásától kezdődően kiéleződő probléma. A regény századunkbéli metamorfózisa részben éppen az önreflexiók tünetek miatt tűnt a műfaj válságának, mert nem tudatosodott kellőképpen, hogy a metanarráció „ennek az olyan nyira változékony irodalmi kategóriának kezdettől fogva a sajátja volt”. (Viktor Žmegač) Megváltozott azonban az öntudat explicálásának funkciója. Az elmúlt századok irodalmában ugyanis a metanarrációk paradox módon a mimetikus illúzió táplálására szolgált, az olvasói elvárásokkal összhangban a műben ábrázolt világ hitelességét fokozta. A huszadik századra ez a beszédmód teljességgel anakronisztikussá válik, s a metanarratív szövegek szembe kerülnek az ábrázolt empiriákkal. Felszámolják a valóság-analóg ábrázolás szikrányi képzetét is.

A metanarráció funkcióváltása egyben mennyiségi átfordulást is jelent, s a fikció immár csupán a metafiktív vázó műegészben nyilatkozhat meg.

Mivel a metanarrációnak nemcsak explicit, szövegszerű, hanem implicit tünetei is vannak, véleményem szerint a közelmúlt és a jelen regényírásának jelenségei, lényegi problémái is mind ehhez a kérdéshez kapcsolódnak.

Az *implicit metanarráció* az önkomentár formába rejtett megnyilvánulásait hozza létre. Végso soron *implicit metanarráció* mindaz, ami egy irodalmi alkotást hangsúlyozott módon, az önisméltés, önvariálás kitapintható eszközeivel művészeté tesz.

A regény századunkban elsősorban az *explicit metanarráció* útjait, lehetőségeit járta/járja körül az új ontológiai helyzetben. Ezek a prózaművek még többnyire mechanikusan elkülönítik a narrációt a metanarrációtól, a világszerűséget a szövegszerűségtől.

A metatextualitásra irányuló kutatások azonban arra hívják fel a figyelmet, hogy a metanyelv egyre inkább implicitté válik, s e folyamat következménye, hogy a regényfikció egésze metafiktív vázó lényegül át. Ilyképp a mű eleve az önmagáról való gondolkodás, az öntüközés jegyében jön létre. Minél artikuláltabb a formában működő öntudat, annál kimunkáltabb a regény konfigurációja.

A műfaj metamorfózisa tehát az önszemlélet függvénye, s mint ilyen, folyamatos, szerves, egyre intellektualizálódóbb zajlás.

3. kérdés

A regényműhelyek és regényelméletek, egyáltalán, az elvont teóriák iránti fogékonyság szükségszerű velejárója a mai prózáírásnak. Ami megreked a divat, a sablon és a rutin szintjén, úgysem tarthat igényt hosszú távú érdeklődésre. A tényleges erőfeszítések viszont véletlenül sem nélkülözhetik az elvont viszonyhálózatok megidézését. A tudományos elméletek, szemléletformák formaszervező erővé tudnak válni a posztmodern regényben, gondoljunk Umberto Eco „szemiotikus” regényvilágára, vagy Peter Sloterdijk pszichoanalitikai szellemi kalandjára.

4. kérdés

A regény – a többi műfajjal szemben – ma reneszánszát éli, kárpótlásul azokért az évszázadokért, amelyek során nem tudott felemelkedni az arisztokratikus műnemek közé. Sokkal több esélye van, mint a rövidtörténetnek, mert kibontakoztathat egy heterogenitást, önidézetre és intertextualitásra építő térszerkezetet, amely nélkül nem képzelhető el az *implicit metanarráció* öntükrözési felületei.

MÁRTON LÁSZLÓ

Válasz a Tiszatáj körkérdésére

Tisztelt Szerkesztőség,

azzal kell kezdenem, hogy mi az, amire nem tudok válaszolni. Először is, nem ismerem a jelenkori regényírást, annak tendenciáit és teljesítményeit. Azokból a művekből, amelyek az általam ismert nyelveken fordításban hozzáférhetőek, jó esetben is csak az előző, mondjuk húsz-harminc évvel ezelőtti korszak tendenciái rajzolódnak ki viszonylag hiánytalanul. Ez nem azt jelenti, hogy a kortárs világirodalom reprezentatív alkotásai ne volnának magyarra (vagy legalább világnyelvekre) lefordítva, hanem azt, hogy alkotóik – Grasstól Garcia Marquezig, Vargas Llosától Okudzsaváig és Kunderától Pynchonig hosszú névsor volna mondható –

1./ többnyire már idősek (hiszen egy író, mire világszerte ismertté válik, megöregszik, hacsak meg nem halt fiatalon), és fiatalkori eszményeiket igyekeznek megvalósítani, régi felfedezéseiket hasznosítják, amennyiben új műveiket nézzük, és:

2./ együttesen olyan heterogén könyvhalmazt hoznak létre, amelynek műveiben jóformán csak az a közös, hogy mostanában jöttek létre, és valamiért jelentős művek.

Ám hogy ezek a művek (nem az egyes írók életművén belül, hanem mint az ezredvégi regényírás reprezentatív alkotásai) miért jelentősek, az csak abból a (későbbi) nézőpontból fog látszani, amelyből a jelen regényírás mint egész észrevehető. Tudom, illetve sejtem, hogy ilyesmi létezik, de észlelni nem vagyok képes.

Nem tudom, hogy jelen pillanatban mit csinálnak azok a velem egyidős vagy nálam tíz évvel fiatalabb japán, észt, azerbajdzsáni stb. (vagy akár angol, francia, spanyol, orosz stb.) kollégák és kolleginák, akik műveikkel meghatározzák az ezredvégi regényírás erővonalait; mire megtudom a válaszokat, a most élő kérdések már rég a múltéi